

פרשת אהרי מות

תפילת הכוהן הגדול - הפרט והכלל

בפרשתנו מתוארת כניסתו של הכוהן הגדול לקודש הקודשים ביום כיפור. תהליך הכניסה מלווה בקרבנות רבים. ישנם כמה דברים מיוחדים בסדר עבודתו של הכוהן הגדול המשתקפים בתפילותינו. דבר זה אינו מפתיע, שכן התפילות הן תחליף לקרבנות, כדברי הכתוב "וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ" (הושע י"ד, ג).

סדר הכפרה של הכוהן הוא מהפרט לכלל: קודם הוא מכפר "בַּעַל בְּיָתוֹ" (ויקרא ט"ז, ו יא); לאחר שחטת החטאת אשר לעם, הכוהן מכפר גם "בַּעַד קָהֵל יִשְׂרָאֵל" (פסוק יז). בסוף קרבן החטאת לאחר כפרת הקודש, אוהל מועד והמזבח מתוודה הכוהן על "כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל הַטְּאֵתָם" (פסוק כא). אחרי השלמת קרבן החטאת (קרבן חובה), מקריב הכוהן את עולתו ואת עולת העם (כעין קרבן נדבה ביחס לחטאת), ושוב הוא מכפר "בַּעֲדוֹ וּבְעֵד הָעָם" (פסוק כד). גם בתיאור התמציתי שבסוף הפרק הסדר נשמר:

"וַיִּכַּף אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ יִכַּף וְעַל הַכְּהֹנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהֵל יִכַּף" (פסוק לב)

המושג "קהל" מתייחס דווקא לציבור המתאסף במקדש. לעומתו, המושג "עם" מתייחס לכלל ישראל. הביטוי "כָּל עַם הַקָּהֵל" משלב את שתי הקבוצות, דהיינו את הנוכחים במקדש בשעת הקרבת הקרבן וגם את כלל ישראל.

נמצאנו למדים שקרבנות הכוהן הגדול מסודרים מהפרט לכלל. בכך האדם הפרטי משתלב באופן הדרגתי בכלל ישראל!

התפתחות זו לאורך תפילות הכפרה של הכוהן הגדול משתלבת, למעשה, במבנה של כל ספר ויקרא: הפרקים הקודמים עוסקים בקודש: כהונה, מקדש, קרבנות והלכות טומאה וטהרה (א'-ט"ו); הפרקים מכאן ולהבא עוסקים בחול ובקידושו: הנהגות היחיד והלכות המדינה (י"ח-כ"ה). הפרק שלנו מחבר, אם כן, בין המקדש והמדינה. באותו אופן, השעיר הנעשה בפנים - מכפר על טומאת הכהנים ("מקדש"), והשעיר המשתלח המדברה - מכפר על שאר כל העברות של בני ישראל ("מדינה").¹

1. ראו למשל: "ועל דון טומאת מקדש וקדשיו - שעיר הנעשה בפנים ויום הכפורים מכפרין. ועל שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות והשגגות הודע ולא הודע עשה ולא תעשה ברתות ומיתות בית דין - שעיר הנשתלח מכפר" (שבועות פ"א מ"ו).

התפתחות הדרגתית זו אופיינית לתפילות רבות, והיא ניכרת במיוחד בברכות האמצעיות של תפילת העמידה.

בתחילת הלכות תפילה כותב הרמב"ם:

"ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל הפצי איש ואיש ולצרכי הציבור

כולו". (הלכות תפילה ונשיאת כפיים פ"א ה"ד)

כדרכו, הרמב"ם נותן במילים ספורות מפתח להבנת המבנה של מכלול הברכות האמצעיות. יש להן מבנה הגיוני ביותר, עם התפתחות נפלאה בתפיסה הפסיכולוגית של אישיות האדם המתפלל כחלק מכלל ישראל:

הברכות פותחות בצרכי הפרט, דהיינו ב"כל הפצי איש ואיש": תחילה האדם מבקש דעת, שכן המודעות האישית היא הבסיס לכול. קבלת הדעת מאפשרת לאדם לחזור אל ה' בתשובה, ולאחריה הוא מבקש סליחה. כפועל יוצא נוצרת מעין גאולה אישית רוחנית.² לאחר מכן האדם מבקש על צרכיו החומריים - רפואה ופרנסה.

הברכה לפרנסה בברכת השנים נובעת מדאגתו הכלכלית של כל פרט, אך למעשה יש בה גם בקשה של עם ישראל כולו לזכות ליישוב ארץ ישראל, ובכך הבקשות של "כל הפצי איש ואיש" משתלבות בבקשות של "צרכי הציבור כולו".

הברכות הבאות עוסקות ב"צרכי הציבור כולו": קיבוץ גלויות; הקמת מערכת משפט לפי התורה, שהיא היסוד לתיקון החברה, ושבועזרתה ניתן למגר את הרשעים (ברכת המינים) ולחזק את הצדיקים; בניין ירושלים וביאת משיח בן דוד, כשהמקדש בירושלים ישמש בית תפילה לישראל ולכל העמים כולם.

האדם המתפלל דואג קודם לצרכיו הרוחניים והחומריים, כי על האדם לבנות קודם כל את עצמו ולבקש על עצמו כל "הפצי איש ואיש", כדי שבהמשך הוא יוכל להתפלל גם כחלק של כלל ישראל "לצרכי הציבור כולו".

2 למרות חתימת הברכה, נראה מההקשר שלא מדובר כאן בגאולת עם ישראל כולו. כך עולה גם מהניסוח בתפילת "הבינונו": "ותסלה לנו להיות גאולים".